

4. Реан А.А. Психология и педагогика. / Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И.– СПб.: Питер, 2000. – 432 с.

УДК 37.035

В.В. Шарко

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ АВСТРАЛІЇ

Розглядаються питання впливу діяльності викладачів на екологічно-виховний процес підростаючого покоління. Досліджено й проаналізовано літературні джерела із проблем екологічного виховного процесу, з'ясовані методи діяльності й узагальнений досвід роботи в напрямку активізації екологічного виховання, уточнені головні принципи, якими керуються педагогічні фахівці Австралії при організації системи екологічного виховання.

Are considered a question of influence of activity of teachers on ecologically-educational process of rising generation. References from problems of the ecological educational process, the found out methods of activity and the generalised operational experience in a direction of activization of the ecological education, the specified major principles by which pedagogical experts of Australia are guided at the organisation of system of ecological education are investigated and analysed.

Розвиток освіти й поширення екологічної інформації, усвідомлення сучасних екологічних реалій дають нам можливість краще відчувати екологічну небезпеку. Значення цього усвідомлення полягає в тому, що воно органічно пов'язане з розвитком екологічної активності, з масовим екологічним рухом, спрямованим на подолання екологічної небезпеки і вирішення екологічних проблем як у локальних, так і в глобальних масштабах [1: 515].

Екологічна освіта й виховання не тільки ефективний, але й найбільш дешевий спосіб запобігання екологічної катастрофи, переходу до сталого розвитку. Н.Ф. Реймерс відзначав, що освіта повинна давати не тільки знання, накопичені в минулому, і осмислювати сучасність, але й включати необхідність осмислення майбутніх проблем [2: 21].

Конференція ООН на Всесвітньому саміті для сталого розвитку в Йоганнесбурзі в 2002 р. узагальнила цілі і завдання екологічної освіти та виховання (сама програма була прийнята в 1975 р.), що, по суті, стала як основа освіти для сталого розвитку. У матеріалах саміту 2002 р. відзначалася необхідність якісно нової моделі освіти, а десятиліття 2005–2015 р. було проголошено “Десятиліттям освіти в інтересах сталого розвитку” [3: 8].

На екологічну освіту й виховання в сьогоденному світі великий вплив мають міжнародні організації як форма співробітництва. Гарним прикладом діяльності міжнародної організації в сфері екологічної освіти може служити ЮНЕСКО. З 1975 р. у співробітництві з ЮНЕП ЮНЕСКО здійснюється Міжнародна програма освіти в області навколишнього середовища (МПОС). ЮНЕСКО вирішує ввести “екологічний компонент” в усі міждисциплінарні освітні проекти, організувати курси вивчення екології, “попередньо визначивши їхній зміст, розробити необхідні методичні посібники, організувати, підготовку фахівців відповідних дисциплін” [4].

Екологічна освіта і виховання, формування екологічної свідомості як головних компонентів екологічної культури є одним із найважливіших напрямів подолання екологічної кризи і формування екологічної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку держави. Концептуальним для поліпшення екологічної освіти в Україні є положення щодо вироблення нового способу життя, яке передбачає свідоме сприйняття людством і кожною людиною зокрема ідей сталого (збалансованого) екологічно безпечного розвитку. В такому разі ставлення до природи виступає різновидом ставлення сучасної людини, підростаючого покоління до майбутнього людства [5: 5–25].

З метою підвищення екологічної культури суспільства й професійної підготовки фахівців встановлюється система загального комплексного й безперервного екологічного виховання, ціль якого – формування глибоких і міцних екологічних знань, цілісних уявлень про біосферу, відповідальність за навколишнє середовище. Сьогодні екологічні проблеми одночасно є економічними й соціальними.

Досвід ряду держав свідчить, що успішним реформам і програмам в напрямку охорони навколишнього середовища завжди передували великі випереджувальні вкладення в сферу освіти, коли країну цікавила насамперед не вироблена продукція, а вкладення в майбутнє. Педагог повинен створити умови, що породжують впевненість учнів у тому, що вихід з екологічної кризи є [1].

Міжнародне співробітництво у галузі екологічної освіти та посилення інтеграційних процесів у цій сфері освітньої діяльності ініціювали інтерес до вивчення та ознайомлення досягнень зарубіжного досвіду з метою подальшого розвитку і вдосконалення вітчизняної системи екологічного виховання.

Проблемам екологічної освіти в економічно розвинутих країнах присвячені дисертаційні дослідження: у США та євроатлантичному регіоні (В.В. Червонецький, 1977 р., 2007 р.) [6], Великій Британії (Г.В. Марченко, 2004 р., Я. В. Полякова, 2005 р., С.М. Старовойт, 2005 р.) [7, 8, 9], Німеччини (І.В. Рудковська, 2005 р.) [10] та ін.

Досвід Австралії як країни, яка має позитивний результат щодо раціонального використання ресурсів, збереження та відновлення лісових територій, виховання інтернаціональної еколого-толерантної людини спеціально не вивчався, що і зумовило вибір теми дослідження, яка полягає у розкритті особливостей формування екологічного виховання, враховуючи соціально-психологічні, регіональні, економічні та національні особливості країни.

Отже, *актуальність* проблеми зумовлена необхідністю підвищення рівня екологічної культури, усвідомлення сучасних екологічних реалій, вихованості та інформованості різних верств населення, вміння передбачати наслідки руйнівного відношення до природи та приймати ефективні рішення для оздоровлення довкілля.

Об'єкт дослідження: екологічна освіта та виховання школярів у Австралії.

Предмет дослідження: міждисциплінарний підхід у практичній діяльності природничо-наукових дисциплін учителів Австралії.

Мета дослідження полягає у вивченні застосування міждисциплінарного підходу у формуванні екологічної компетентності учителів Австралії.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети були поставлені такі *завдання*:

- вивчити та проаналізувати літературні джерела з проблем застосування міждисциплінарного підходу у системі екологічного виховання;
- підростаючого покоління в системі громадських установ;
- з'ясувати принципи, якими керуються австралійські фахівці у процесі організації екологічного виховання;
- узагальнити досвід роботи педагогів Австралії у напрямку активізації екологічного виховання.

“Людині, щоб вижити, не залишається нічого іншого, як чим швидше наблизитися до наступної фази свого розвитку – тієї, де вона, поєднуючи свою могутність із гідною цього мудрістю, навчиться підтримувати в гармонії й рівновазі всі справи людські”, – писав засновник Римського клубу Ауреліо Печчеї. Для цього повинна бути вихована особистість із новими якостями – людина з біосферним світоглядом, орієнтована на гуманістичні цінності, що діє в рамках екологічної етики, вміє приймати рішення й відповідати за них. Формування такої особистості вимагає нового педагогічного підходу й іншого змісту у викладанні [11]. Досягти цього можна за рахунок удосконалення системи екологічного виховання нашої країни. Велику практичну допомогу в цьому напрямку може надати вивчення реформованих, модернізованих, та як показує практика, перспективних систем виховання підростаючого покоління розвинутих країн світу, серед яких заслуговує на увагу досвід Австралії.

Так, наприклад, метою “Національного плану дій: екологічна освіта для сталого розвитку” (Environmental Education for a Sustainable Future National Action Plan, 2000) Австралії є розгляд та вирішення ефективними засобами існуючих та виникаючих потреб екологічної освіти та виховання, сприяння активній координації діяльності, підвищення поінформованості населення, отримання нових перспектив, цінностей, знань і навичок, а також формальні й неформальні процеси, що ведуть до зміни поведінки в підтримку екологічного сталого розвитку [12].

Потрібно зазначити, що згідно “Плану дій та стратегії екологічної освіти Західної Австралії” (Environmental Education Strategy and Action Plan Government of Western Australia, 2004) провідними напрямками екологічної освіти та виховання є:

- створення та підтримка педагогічних природоохоронних екологічних ініціатив;
- встановлення меж і цілей з метою поліпшення координування екологічних освітніх ресурсів;
- допомога викладацькому персоналу в отриманні додаткових та допоміжних педагогічних матеріалів для забезпечення стратегічних підходів у розробці майбутніх планів та програм в напрямку охорони довкілля
- підвищення рівня інформованості та формування природозберігаючих поглядів та вчинків для досягнення сталого розвитку та ін. [13].

Показово, що в таких важливих регулятивних документах приділяється велика увага й заохочується міждисциплінарний підхід в екологічній освіті та вихованні, що повинно бути нерозривно пов'язане з моральними цінностями й етичними способами мислення. Дається чіткий і докладний опис завдань, організаційних принципів, інструментів і пріоритетних напрямків просвітницької й освітньої діяльності в області охорони навколишнього середовища.

Міждисциплінарний підхід в системі екологічного виховання припускає взаємне узгодження змісту й методів розкриття способів, принципів і законів оптимальної взаємодії суспільства із природою на всіх рівнях екологічних знань, які включають різні навчальні предмети.

Для вирішення завдань екологічного виховання необхідні міждисциплінарні зв'язки, які створюють умови для досягнення єдиного виховного результату – формування таких властивостей особистості, як готовність і здатність активно діяти по захисту, відтворенню й поліпшенню навколишнього середовища [7]. Міжпредметний підхід спонукає до пошуку методів і форм навчання, що вимагають взаємодії різних навчальних предметів.

Специфічні умови навчального процесу дозволяють здійснювати взаємозв'язок природознавства, літератури, географії, образотворчого мистецтва й музики, праці і т. д. На цих уроках можна розширювати, поглиблювати, уточнювати знання, отримані на уроках природознавства.

У практиці навчання використовуються такі прийоми й методи, як міжпредметні завдання й рішення проблемних завдань. Завдання педагогів полягає у формуванні основ екологічної культури на будь-якому предметі, у тому числі й на математиці, тому що вона має безліч доповнень до різних аспектів людської діяльності. Наприклад, на уроках математики можна використовувати завдання, що містять екологічну інформацію краєзнавчого характеру: “Щодня дорослий слон з'їдає до 100 кг трави. Скільки знадобиться йому трави на місяць?” і т.д. Після кількарядового використання подібних матеріалів на уроках математики в дітей з'являється бажання складати свої завдання.

Рекомендується застосовувати концепцію викладання хімії й екології, переслідуючи головну її мету – розкрити зміст хімічної науки і її методів, законів, які допоможуть учням крізь призму хімічних знань оцінити екологічну ситуацію й знайти з неї вихід. Зміст курсу носить міжпредметний характер, тому що знайомить учнів з комплексними проблемами й завданнями, що вимагають синтезу знань з декількох предметів (хімія, біологія, географія, природознавство і т.д.). На уроках учні знайомляться із сучасними способами очищення води в процесі виконання ними практичних робіт. Особливий інтерес у учнів викликає робота з

визначення якості води із джерел, розташованих поблизу, з'ясуванню, чому відбувається забруднення прісних і ґрунтових вод, які необхідні умови для збереження навколишнього середовища.

Хімічний експеримент і тематика практичних робіт відкривають можливість сформулювати спеціальні знання по предмету. Практичні роботи курсу містять пошукову й дослідницьку діяльність екологічної спрямованості.

Обсяг історичного матеріалу не дозволяє приділяти належну увагу проблемам екологічного виховання. Хоча зміст і історії, і природознавства, безсумнівно, дозволяє вплинути на формування екологічної свідомості школярів. З одного боку, характеризуючи культуру різних народів, історичних епох, без уваги не залишаються питання філософського осмислення природи, взаємозв'язок суспільного, економічного розвитку народів і природних умов тих територій, на яких вони проживали. Школярі на конкретних історичних прикладах можуть оцінити екологічні наслідки тих або інших технічних винаходів, наслідки величезних масштабів господарської діяльності в епоху індустріальної цивілізації. Тут видні протиріччя, які учні зможуть обговорити, провести дослідження з позиції різних дисциплін (історія права, екології, економіки, політики, фізики).

Донедавна екологічне виховання орієнтувалося, в основному, на природознавство й, частково, – на технічні науки. Однак, вивчення системи “природа – суспільство” висуває на перший план не тільки наукові знання, але й образи мистецтва й літератури, що несуть великий морально-естетичний потенціал [10].

Здійснювана в процесі екологічного виховання інтеграція наукових знань про взаємодію суспільства і природи й відповідними художніми образами, спрямована на подолання розриву між логічною й образною формою пізнання й служить гуманізації освіти. На перший план висувається формування в учнів екологічної культури: гуманістичної, духовно-моральної. Норми морального відношення до природи, що стали внутрішньою потребою, можуть зіграти вирішальну роль у рішенні екологічних проблем.

Інформацію про світ природи як про духовну цінність учень одержує на уроках літератури, читаючи й вивчаючи художні твори. Коли мова заходить про екологічне виховання, варто пам'ятати, що воно починається із книги й, у першу чергу, з казки, прочитаної в дитинстві. Казки допомагають зрозуміти взаємини людини й природи. Говорити про це з учнями – значить змусити їх мислити [1].

Взаємозв'язок людини й світу природи в тій або іншій формі відбита практично в будь-якому літературному творі, а література здатна дати школярам зіставлення наукового й освітнього опису світу природи, здатна перебороти існуючий у світогляді розрив між образним і логічним його сприйняттям. Говорячи про екологічні проблеми, література формує в людині його моральний і духовний початок.

Екологічне виховання тільки тоді може бути ефективним, коли різні аспекти його змісту розкриваються у взаємодії всіх шкільних дисциплін [13]. Проблеми оптимізації взаємодії між природою й людством традиційно перебували в полі зору природничих наук. Так, у курсі географії найбільшою мірою формується інформація про цілісність природи. На уроках формуються знання про цілісну єдність ландшафту, про комплексний характер господарської діяльності людини, аналізується взаємовплив і причинно-наслідкові зв'язки між природними комплексами й людською діяльністю. У курсі економічної географії аналізуються природні ресурси різних територій і шляхи раціонального природокористування. Більші можливості для здійснення екологічного виховання на міжпредметній основі мають екскурсії по різних предметах.

Така робота може бути високоефективною тільки тоді, коли різні аспекти екологічного змісту розкриваються у взаємодії всіх шкільних дисциплін, як природничих, так і гуманітарних. У рамках кожного навчального предмету розглядається та екологічна проблематика, що впливає зі змісту даного предмету і його специфіки.

У складі переважних компонентів, на які орієнтуються педагоги Австралії у світлі проголошеного ООН десятиліття 2005–2015 р. “Десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку”, поставлені наступні основні цінності:

- 1) повага достоїнства й прав всіх людей в усьому світі й прихильність до соціальної й економічної справедливості для всіх;
- 2) повага прав майбутніх поколінь;
- 3) повага й турбота про біорізноманіття, що містить у собі захист і відновлення екосистем Землі;
- 4) повага до національної й культурної розмаїтості й прихильності справі формування культури терпимості, ненасильства й миру, як на місцевому, так і на глобальному рівні [13].

Висновки. Таким чином, міждисциплінарний підхід забезпечує формування в учнів екологічної свідомості й екологічної культури, комунікативної компетенції й залучає школярів у сферу професійної діяльності. Міжпредметні зв'язки розглядаються як основний принцип екологічного виховання. Їхня керівна роль обумовлює триєдність основних частин реального світу: “природа – суспільство – людина”.

Головними принципами, якими керуються австралійські фахівці при організації екологічного виховання, є:

- *комплексність* (розгляд складності й взаємозв'язку природних систем, взаємодії людини на ці системи, сприяння гарному розумінню екологічних проблем на основі отриманих знань із широкого кола дисциплін);
- *естетичне задоволення* (вивчення навколишнього середовища допомагає розвитку естетичного почуття краси природи, відбиттю її в різних видах мистецтва й т.д.);
- *відповідальність* (дослідження наслідків впливу людини на навколишній світ при вивченні різних дисциплін виховують почуття відповідальності як невід'ємної частини природоохоронного виховання);
- *практична екологічна етика* (пізнання й досвід у справі охорони навколишнього середовища сприяє розвитку етичних норм, культурі поведінки й гуманного відношення до природи).

Різноманіття прийомів і методів, які використовують викладачі Австралії, підтверджує неможливість екологічного виховання в рамках якогось одного предмету, тому що екологічні знання є основою навичок практичної природоохоронної діяльності, розвитку здібностей до дослідницького типу мислення, формування в дітей активної особистісної позиції, нового відповідального відношення до природи. У той же час, розвиваючи творчу самостійність своїх учнів через дослідницьку й проектну діяльність, вчитель постійно самовдосконалюється, його компетентність стає все більше відповідати актуальним вимогам сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: концептуальні засади сучасного розвитку / В.С. Крисаченко, М.І. Хилько. – К.: Знання, 2001. – 515 с.
2. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс. – М.: Карпенко, 1999. – 21 с.
3. Всемирный саммит в Йоханнесбурге // Вестник экологического образования в России. – М.: – 2002. – № 3. – 8 с.
4. Сарагоса Ф.М. Память о будущем / Фредерико Майор Сарагоса. – М.: Прогресс, 1995. – 100 с.
5. Концепція екологічної освіти України // Екологія і ресурси: Зб. наук. праць. Укр. ін-т дослідж. навколиш. середовища і ресурсів. – К.: Сталь, 2002. – № 4. – С. 5–25.
6. Червонецький В.В. Екологічна освіта учнів в школах країн Східної та Центральної Європи / Володимир В'ячеславович Червонецький. – Донецьк: Юго-Восток, 1999. – 284 с.
7. Марченко Г.В. Розвиток екологічної освіти в середніх школах Великої Британії у другій половині ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Г.В. Марченко. – К., 2004. – 23 с.

8. Полякова Я.В. Використання національних традицій природокористування в екологічній освіті Великої Британії / Яна Вікторівна Полякова. – Донецьк: БСГ, – 2001. – 112 с.
9. Старовойт С.М. Професійна підготовка фахівців з охорони та захисту навколишнього середовища у вищих навчальних закладах Великої Британії: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Старовойт Світлана Миколаївна. – К., 2005. – 230 с.
10. Рудковская И.В. Современные тенденции развития эколого-эстетического воспитания в школах Германии // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць / гол. редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 5. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту, 2004. – С. 153 – 163.
11. Lukashevich, O.D. The Concept of Formation for the Sustainable Development as a Methodical Basis of Realization of Continuous Ecological Education in System "School-High School": Permanent Ecological Education: Problems, Experience, Prospects / Book of Proceedings Interregional Scientific and Practical Conference. – Tomsk, 2006.
12. Environment Australia Department of the Environment and Heritage: Environmental Education for a Sustainable Future National Action Plan / Commonwealth of Australia. – 2000.
13. Department of Environment: Environmental Education Strategy and Action Plan Government of Western Australia. – 2004, December.

УДК 378.14:352/354

Т.В. Шахматова

ДІЛОВІ ТА ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

У статті розкрито сутність та зміст ділових якостей майбутніх фахівців економічного профілю.

The matter and contents of business qualities of the future economical specialists were found out in this article.

Актуальність дослідження зумовлена кардинальними змінами соціально-економічної політики, що викликала необхідність реформування освітньої галузі, першочерговістю її спрямування на формування особистісних, морально-ділових якостей майбутніх фахівців економічного профілю. Науковому розв'язанню досліджуваної проблеми сприяли роботи Б. Ананієвої, Ю. Бабанського, І. Беха, В. Богословського, Я. Божович, В. Гринькової, В. Семіченко, С. Сисоєвої та ін.

Значним у дослідженні проблем формування ділових якостей майбутніх фахівців є доробок вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економічної освіти (В. Бобров, Л. Каніщенко, Н. Побірченко, І. Прокопенко, Г. Славутич, Н. Статінова, Т. Шепеленко та ін.)

Незважаючи на вагомий внесок вітчизняних і зарубіжних науковців у розв'язанні проблеми формування ділових якостей майбутніх фахівців економічного профілю, до сьогодні є наявними протиріччя між постійно зростаючими потребами освітньо-економічної галузі в ефективно ділових фахівцях та якістю їх фахової підготовки.

Метою дослідження є визначення сутності та змісту ділових якостей майбутніх фахівців економічного профілю.

Основні результати дослідження. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, присвячену фаховій підготовці майбутнього економіста, не можна не помітити відсутність однозначного і чіткого трактування терміна «ділові якості майбутнього економіста».

Слід зазначити, що набір цих ділових якостей для кожної спеціальності економічного профілю може відрізнятися. Наприклад, для менеджерів-економістів однією з найважливіших якостей є лідерство. Менеджер – це, по-перше, лідер, здатний вести за собою підлеглих, використовуючи свій авторитет, високий професіоналізм, позитивні емоції; по-